

Sygn. akt II CSK 558/11

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 maja 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Marta Romańska (przewodniczący)

SSN Irena Gromska-Szuster

SSN Wojciech Katner (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa J. K., J. S. i H.P.

przeciwko Skarbowi Państwa - Wojewodzie Z.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 24 maja 2012 r.,

skargi kasacyjnej powodów

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 5 maja 2011 r.,

**oddala skargę kasacyjną i nie obciąża powodów kosztami
postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 5 maja 2011 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację powodów J. K., J. S. i H. P. od wyroku Sądu Okręgowego z dnia 19 maja 2010 r., którym oddalone zostało powództwo przeciwko Skarbowi Państwa - Wojewodzie Z. o zapłatę 700 000 złotych tytułem odszkodowania za szkodę wyrządzoną ostateczną decyzją administracyjną z dnia 5 października 1966 r. wydaną z naruszeniem prawa, orzekającą o przejęciu na rzecz Skarbu Państwa nieruchomości rolnej o powierzchni 10 ha wraz z zabudowaniami mieszkalnymi i gospodarczymi, stanowiącą własność A. K.

W sprawie zostało ustalone, że A. K. stał się właścicielem przedmiotowej nieruchomości na podstawie aktu nadania z dnia 14 października 1952 r., zmarł dnia 14 marca 1961 r. i spadek po nim nabyli powodowie będący jego dziećmi po 1/3 części. Dnia 5 października 1966 r. Prezydium Rady Narodowej w D. wydało decyzję o przejęciu na własność Skarbu Państwa bez odszkodowania przedmiotowej nieruchomości, wskazując w uzasadnieniu, że A. K. samowolnie opuścił gospodarstwo rolne w 1961 r., pozostawiając je bez opieki. Decyzja została doręczona powodowi J. K. dnia 14 października 1966 r. Dnia 20 lutego 2008 r. powód wystąpił z wnioskiem o stwierdzenie nieważności wymienionej decyzji z 1966 r. wskazując, że A. K. zmarł przed jej wydaniem; dnia 30 czerwca 2009 r. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi stwierdził, że wymieniona decyzja została wydana z naruszeniem prawa i nie stwierdził jej nieważności ze względu na nieodwracalne skutki prawne.

Decyzja Ministra stała się podstawą wystąpienia do Skarbu Państwa o odszkodowanie. Rozpoznając roszczenie powodów oparte na art. 417¹ § 2 k.c. Sąd pierwszej instancji oddalił powództwo, jako przedawnione. Zastosował art. 442¹ k.c. licząc bieg dziesięcioletniego terminu przedawnienia od daty wydania decyzji administracyjnej w 1966 r., a nie od daty decyzji nadzorczej Ministra, tj. od dnia 30 czerwca 2009 r. Ponadto uznał roszczenie za merytorycznie nieuzasadnione, gdyż mimo skierowania decyzji w 1966 r. do osoby zmarłej, to materialno-prawne podstawy tej decyzji były spełnione w postaci opuszczonego

gospodarstwa rolnego, przy czym jego właścicielami byli powodowie, jako spadkobiercy A. K.

W wyniku rozpoznania apelacji powodów Sąd drugiej instancji podzielił rozstrzygnięcie zawarte w wyroku Sądu Okręgowego z wyjątkiem uznania, że roszczenie podlegało ocenie na podstawie art. 417¹ § 2 k.c. oraz, że jest ono przedawnione. Powołał się w tym względzie na stanowisko wyrażone w uchwale pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 2011 r. (III CZP 112/10, OSNC 2011, nr 7-8, poz. 75). Mimo braku przedawnienia roszczenia uznał jednak, że między wadliwością decyzji administracyjnej z dnia 5 października 1966 r., a utratą przez powodów własności gospodarstwa rolnego, odziedziczonego po ojcu A. K. nie zachodzi adekwatny związek przyczynowy, a ponadto nie zostały przedstawione dowody na wysokość szkody wskazywanej przez powodów, jak też nawet nie została zidentyfikowana przedmiotowa nieruchomości.

W skardze kasacyjnej dotyczącej pkt I wyroku Sądu Apelacyjnego, powodowie zarzucili naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 361 § 1 k.c. oraz art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 13 lipca 1957 r. o zmianie dekretu z dnia 18 kwietnia 1955 r. o uwłaszczeniu i uregulowaniu innych spraw związanych z reformą rolną i osadnictwem rolnym (Dz. U. Nr 39, poz. 174, dalej jako ustawa z 1957 r.) przez błędną wykładnię i uznanie braku związku przyczynowego między wadliwą decyzją administracyjną z 1966 r., a szkodą poniesioną przez powodów. Naruszenie przepisów postępowania dotyczy art. 232 k.p.c. i art. 6 k.c. przez nietrafne uznanie nie przedstawienia sądowi przez powodów dowodów na wysokość poniesionej szkody. Skarżący wnieśli o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz poprzedzającego go wyroku Sądu pierwszej instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną Skarb Państwa - Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa wniósł o oddalenie skargi i zasądzenie kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest niezasadna i podlega oddaleniu, a wynika to przede wszystkim z nietrafności zarzucenia zaskarżonemu wyrokowi naruszenia przepisów prawa materialnego. Rozpatrzenie skargi ze względu na zarzucenie naruszenia art. 361 § 1 k.c. oraz art. 2 ust. 1 powołanej ustawy z 1957 r. decyduje o zakresie rozpoznania zarzutów naruszenia przepisów postępowania cywilnego.

Z art. 2 ust. 1 ustawy z 1957 r. wynika, że gospodarstwa rolne, jeżeli zostały opuszczone przez właściciela po dniu 28 kwietnia 1955 r. oraz wszelkie inne gospodarstwa rolne opuszczone przez właścicieli mogą być przejęte na własność Państwa bez odszkodowania i w stanie wolnym od obciążeń, z wyjątkiem służebności gruntowych, których utrzymanie uznane zostanie za niezbędne. Przepis ten był wielokrotnie analizowany w orzecznictwie sądowym, spotykając się z jednolitą interpretacją. Zgodnie z nią, na rzecz Państwa (Skarbu Państwa) mogło być przejęte każde opuszczone gospodarstwo rolne i nie miały żadnego znaczenia okoliczności i motywy zachowania właścicieli decydujących się na opuszczenie gospodarstwa, a organ administracyjny orzekający o przejęciu nie miał z kolei uprawnień do badania i oceny tych przyczyn (wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 18 września 1998 r., II SA 1108/98, Lex nr 41791 oraz z dnia 2 września 2005 r., I OSK 26/05, Lex nr 1089827). W wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 17 grudnia 2010 r. (I OSK 282/10, Lex nr 745198) zostało podkreślone, że zastosowanie powołanej ustawy wymagało spełnienia wyraźnie określonych przesłanek, a więc koniecznie ustalenia, iż przejmowane gospodarstwo ma cechy gospodarstwa rolnego oraz, że jest rzeczywiście opuszczone, a nie jest nieruchomością wskazującą tylko cechy opuszczenia. Z kolei, w wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 14 września 2010 r. (I OSK 1482/09, Lex nr 745043) wskazano, że wystarczające do podjęcia decyzji o przejęciu gospodarstwa na własność Skarbu Państwa jako opuszczonego przez właściciela było stwierdzenie organu administracyjnego, że grunty leżą odłogiem, zaś właściciel się nim nie interesuje, natomiast warunkiem przejęcia było spełnienie dwóch przesłanek: opuszczenie gospodarstwa przez właściciela (również małżonka, rodziców i dzieci) oraz zaniechanie uprawy gospodarstwa w całości lub w większej części. Pomocą dla takiego stanowiska prawnego było określenie w § 1 ust. 1

rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 5 sierpnia 1961 r. w sprawie opuszczonych gospodarstw rolnych (Dz. U. Nr 39, poz. 198 ze zm.), będącego aktem wykonawczym do ustawy z 1957 r. (art. 2 ust. 3 pkt 1 tej ustawy), że za gospodarstwo rolne opuszczone uważa się gospodarstwo, na którym nie zamieszkuje właściciel ani jego małżonek, dzieci lub rodzice, a przy tym gospodarstwo to nie jest w całości lub w większej części uprawiane oraz poddawane właściwym zabiegom agrotechnicznym przez właściciela, bądź użytkownika albo dzierżawcę. Stanowisko orzecznictwa wskazuje na dość surowe wymagania, które musiały zostać spełnione dla skuteczności zastosowania powołanych przepisów

Z ustalonego stanu faktycznego wynika, że w toku postępowania nie było kwestionowane, iż gospodarstwo rolne zostało po śmierci ojca rzeczywiście opuszczone przez powodów i zamieszkali oni u swojej rodziny w innej części kraju. Wprawdzie w 1961 r. wszyscy powodowie byli małoletni, ale w roku podejmowania decyzji o przejęciu (październik 1966 r.) powód uzyskał pełnoletniość i otrzymał decyzję w tej sprawie już dnia 14 października 1966 r. Nie kwestionował wraz z rodzeństwem tej decyzji aż do 2008 r., czyli przez ponad 40 lat, wiedząc od początku, że została skierowana do zmarłego ojca. Powodowie mieli wystarczająco dużo czasu, żeby zainteresować się własną sytuacją prawną w znanych im okolicznościach faktycznych. Jednocześnie, nie można twierdzić, że gdyby decyzja była prawidłowo oznaczona, czyli skierowana do powodów, jako spadkobierców, to nie miałyby tożsamej treści, gdyż ustalenia wskazują na występowanie podstaw do przejęcia gospodarstwa, które w 1966 r. pozostawało opuszczone. Wymaga podkreślenia, że w świetle tych ustaleń, a także treści skargi powodów opuszczenie gospodarstwa rolnego, stanowiące zasadniczą przesłankę decyzji administracyjnej o przejęciu go na rzecz Skarbu Państwa, nie jest przedmiotem sporu.

Jak wynika z wykładni podstawy prawnej upoważniającej do przejęcia gospodarstwa rolnego bez odszkodowania, potwierdzonej przez powołane orzecznictwo, okoliczności przejęcia związane z przyczynami opuszczenia gospodarstwa nie stanowiły jego przesłanki ani pozytywnej, ani negatywnej. Jako motywy takiej regulacji prawnej wskazać można ówczesną sytuację

ustrojowo- gospodarczą, a ponieważ przedmiotowa nieruchomość rolna pochodziła z nadania przez Państwo w 1952 r. w celu prowadzenia gospodarstwa rolnego, więc z faktu jej opuszczenia Państwo przyznało sobie prawo jej ponownego przejęcia dla oddania do gospodarowania zgodnego z przeznaczeniem, jako gospodarstwa rolnego. Nie należy ówczesnej sytuacji własnościowej przykładać wprost do późniejszych, a zwłaszcza do obecnych standardów rozumienia prawa własności, należy natomiast uwzględnić upływ kilkudziesięciu lat, podczas których nie był podważany przez zainteresowanych stan prawny powstały w wyniku wydanej decyzji. Można zrozumieć subiektywne poczucie krzywdy powodów, które jest wskazane w skardze kasacyjnej, ale nie może się ono przełożyć na korzystną dla nich obiektywną ocenę prawną ich roszczenia odszkodowawczego.

Należy zatem podzielić stanowisko Sądu drugiej instancji co do prawidłowego zastosowania art. 2 ust. 1 powołanej ustawy z 1957 r. Skoro tak, to prawidłowe jest również uznanie, że wydana decyzja administracyjna w 1956 r. o przejęciu gospodarstwa rolnego, która okazała się wadliwa z przyczyn formalnych nie pozostaje w normalnym związku przyczynowym (art. 361 § 1 k.c.) z utratą przez powodów własności gospodarstwa rolnego, odziedziczonego po ojcu. Wadliwość postępowania administracyjnego, polegająca tylko na tym, że decyzja została wydana wobec ojca, a nie spadkobierców nie miała żadnego wpływu na stwierdzenie wystąpienia przesłanki materialno-prawnej, jaką było prawidłowe ustalenie, iż według przepisów ustawy z 1957 r. gospodarstwo rolne powodów znajdowało się w 1966 r. w stanie opuszczonym. To uzasadnia stwierdzony w okolicznościach sprawy przez Sąd drugiej instancji brak związku przyczynowego między decyzją o przejęciu gospodarstwa z 1956 r. a szkodą powodów, stanowiącą równowartość utraconego tytułu własności do nieruchomości. Nie została więc spełniona konieczna przesłanka odpowiedzialności odszkodowawczej pozwanego i to było główną przyczyną oddalenia powództwa. Nie została ona spełniona także dlatego, że jest znamienne, iż mimo jawności rejestru gruntów powodowie nie potrafili wskazać, o jaką konkretnie nieruchomość chodzi, a to jej utrata stanowi podstawę roszczenia odszkodowawczego.

Brak przesłanek prawnych do uzyskania odszkodowania przez powodów usuwa w cień zarzuty odnoszące się do wysokości szkody, której nieudowodnienie też musiało skutkować niepowodzeniem zgłoszonego roszczenia. Skarżący stwierdzili, że Sąd drugiej instancji naruszył art. 232 k.p.c. i art. 6 k.c. przez nietrafne uznanie braku potrzebnych dowodów. Jednakże z treści skargi kasacyjnej wynika, że dowody takie nie zostały wskazane i nadal ich nie ma, a występuje oczekiwanie powołania przez sąd dowodu z opinii biegłego, który miałby dopiero ustalić stan faktyczny odnoszący się do przedmiotowej nieruchomości.

Profesjonalny pełnomocnik powodów przeoczył, jaka jest rola stron w postępowaniu dowodowym na gruncie art. 232 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. („strony są obowiązane wskazywać dowody dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne”) oraz, jaką rolę pełni dowód z opinii biegłego, który ma przedstawić sądowi wiadomości specjalne, ale nie ustalać stan faktyczny w sprawie (art. 278 § 1 k.p.c.). Trafnie uzasadnił to Sąd Apelacyjny w zaskarżonym wyroku. Z kolei, w odpowiedzi na skargę pozwany wskazał przykładowo, poprzez jakie czynności powodowie mogli przygotować się do sprawy, w szczególności poprzez jawny dostęp do rejestru gruntów i inne dowody identyfikujące nieruchomość, za której przejęcie na rzecz Skarbu Państwa domagają się odszkodowania. Podobnie, rzeczą powodów było określenie wartości tej nieruchomości, co biegły mógł zweryfikować, gdyby wartość ta ze względu na sposób określenia budziła wątpliwości. Nie mogą jednak powodowie oczekiwać określenia przedmiotu i wartości roszczenia przez biegłego, wymagając inicjatywy w tej kwestii ze strony sądu. Tylko wyjątkowo sąd może wykazywać własną inicjatywę dowodową, o której mowa w art. 232 § 1 zdanie drugie k.p.c. Takie okoliczności w tej sprawie nie występowały. W orzecnictwie jest natomiast utrwalone stanowisko, że opinia biegłego ma na celu ułatwienie sądowi należytej oceny zebranego w sprawie materiału wtedy, gdy potrzebne są wiadomości specjalne; nie może ona natomiast sama być źródłem materiału faktycznego sprawy, ani tym bardziej stanowić podstawy ustalenia okoliczności będących przedmiotem oceny biegłego (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 1969 r., I CR 140/69, OSNC 1970, nr 5, poz. 85 i z dnia 19 grudnia 2006 r., V CSK 360/06,

Lex nr 238973). Jest zatem oczywiste, że jest niezasadne zarzucenie zaskarżonemu wyrokowi naruszenie art. 232 k.p.c. odnośnie do wskazywania lub dopuszczenia dowodów oraz art. 6 k.c., wymagającego udowodnienia faktów przez osobę, która z tych faktów wywodzi skutki prawne.

Z tych względów na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną. Nieobciążenie powodów kosztami postępowania kasacyjnego wynika z wyjątkowych okoliczności rozpoznawanej sprawy, widocznego głębokiego poczucia krzywdy powodów, mającej źródło w niezrozumiałych dla nich subiektywnie do dzisiaj skutków majątkowych śmierci ojca, gdy byli jeszcze dziećmi; mimo więc braku uzasadnienia prawnego powództwa nie powinno się pogłębiać jeszcze tego stanu i z tych przyczyn oraz wskazywanej także przez Sąd drugiej instancji sytuacji majątkowej powodów należało zastosować art. 102 w związku z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.